

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ

ಡಾ. ವೀರಭದ್ರ*

*ಅತಿಥಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕರು, ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ, ಸರ್ಕಾರಿ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಸರಗೂರು.

Abstract:

ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಮನುಕುಲದ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನೇ ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟವರು. ಶಾಂತಿ, ಸತ್ಯ, ಅಹಿಂಸೆಗಳೆಂಬ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಅಧಃಪತನಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಸಹನೆ, ಅಶಾಂತಿ, ಹಿಂಸೆ, ಕ್ರೋಧಗಳು ಕೂಡ ಮಾನವನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿವೆ. ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಡತನ, ಹಸಿವು, ಅನಕ್ಷರತೆ, ನಿರುದ್ಯೋಗ, ಜನಾಂಗೀಯ ಘರ್ಷಣೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಎದುರಾಗಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಭಾರತವು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀ ಮಾರ್ಗವು ಕೂಡ ಒಂದು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

Keywords: ಗಾಂಧೀಜಿ, ಸತ್ಯ, ಶಾಂತಿ, ಅಹಿಂಸೆ, ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್, ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ.

ಪೀಠಿಕೆ

ಭಾರತವು ವಿಶ್ವದಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಬೃಹತ್ ಸಂಸದೀಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವೆಂದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ, ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಾಗಿ, ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ರಚಿತವಾದ ಸರ್ಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳೇ ಪ್ರಭುಗಳು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಭ್ರಾತೃತ್ವ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಮೂಲ ತತ್ವಗಳು ಹಾಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕೂಡ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಸರ್ಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದ್ದರು. ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾ ಸರ್ವೋದಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸರ್ಕಾರವೇ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ” ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ವಿಕಸನಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮಾನತೆಗಳು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರಗತಿ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ಸರ್ಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಮಾತ್ರ ಇಂತಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವು ಇತರೆ ಸರ್ಕಾರಗಳಿಗಿಂತ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ಎಂದು

Please cite this article as: ವೀರಭದ್ರ, (2022). ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ. ಸೃಜನಿ: ಇಂಡಿಯನ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಇನ್ನೋವೇಟಿವ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಅಂಡ್ ಡೆವಲಪ್‌ಮೆಂಟ್, 1(4), 16-21.

ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಮಹಿಳೆಗೆ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಅಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬೇಕೆಂದರೆ, ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಯೂ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣದ ಅರ್ಥ

ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಸ್ವಯಂ ಸರ್ಕಾರಗಳು ಎಂದು ಬ್ರಿಟನ್‌ನಲ್ಲಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇತರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಲ್ ಗೌರ್ಮೆಂಟ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಧಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರುವ ಸರ್ಕಾರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರಿ ಪದ್ಧತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಎರಿಕ್ ಜಾನ್ಸನ್‌ರವರು “ಸ್ಥಳೀಯ ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯಸಂಸ್ಥೆಗಳು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರೆ ಅದೇ ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರ” ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲಾರ್ಡ್ ಬ್ರೈಸರವರು “ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರಗಳು ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ತರಬೇತಿ ಶಾಲೆಯಿದ್ದಂತೆ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರಿಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದರೆ ಅದನ್ನೇ ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ತತ್ವವೆನ್ನಬಹುದು. ಅದರಿಂದಲೇ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು “ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಗ್ರಾಮ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದೇ” ಆಗಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯದ ಬಗ್ಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಚಿಂತನೆಗಳು

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದು ಏಳು ದಶಕಗಳು ಕಳೆದಿದ್ದರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾರತ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ದೇಶವಾಗದೆ ಇರಲು ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳಿರಬಹುದು ಆದರೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗದೇ ಇರುವುದೇ ಆಗಿದೆ. 1940ರಲ್ಲಿ ಹರಿಜನ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. “ಹಳ್ಳಿಯ ಜೀವನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪುನರುತ್ಥಾನವೇ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರಾಜ್ಯ. ಭಾರತದ ಜೀವ ಜೀವಾಳ ಕೃತಕ ನಗರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಎಂದೂ ಪೋಷಿತವಾಗದು ಅದರ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಂತಹ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತ, ವಿಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ, ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಥಕ ಗ್ರಾಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಗತಿಸಾಧ್ಯ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಯು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಒಲವಾಗಿತ್ತು. ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಈ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೊಂದು ಸಂವಿಧಾನಿಕ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸಲು ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳು ಹಲವಾರು ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದು ಇವುಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ಜನರ ಆಶೋತ್ತರಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಕನಸಾದ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಂತರ ಹೇಗೆ

ವಿಕಸಿತವಾಯಿತು? ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೇಗೆ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ತತ್ವಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾದ ಸಂವಿಧಾನ ರಚನಾ ಸಭೆ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಧಾನಿಗಳಾದ ಪಂಡಿತ ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂವರು ಯೋಜನಾಬದ್ಧ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತಂದು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಆರ್ಥಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಾಧಿಸಬಯಸಿದ್ದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಗ್ರಾಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ಹಂಚಿ ಸಮಾಜವಾದಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಬಯಸಿದರು.

ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ತತ್ವವನ್ನೇ ನಾವು ರಾಜಕೀಯ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣದ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾ “ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಹಾಗೂ ಸಕಲರೂ ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಧ್ಯ ಹಾಗೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಗ್ರಾಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯನಿರ್ದೇಶಕ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸಂವಿಧಾನದ 4ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಜೊತೆಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ನೀಡಲು ಸಂವಿಧಾನ ರಚನಾಕಾರರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದುದೇ ಸಂವಿಧಾನದ 40ನೇ ವಿಧಿಯು ರಾಜ್ಯವು ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅವುಗಳ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರಗಳಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಅಧಿಕಾರ ನೀಡಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶನ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅಂದರೆ ನಾವು ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ವದ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತ್‌ಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಪಂಚಾಯತಿಗಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಚೀನತೆಯುಂಟು. ಆ ಹೆಸರು ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಳ್ಳಿಗರು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ‘ಪಂಚ’ರ ಸಭೆ ಎಂಬುದು ಅದರ ಅರ್ಥ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಭಾರತದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಗ್ರಾಮ ರಾಜ್ಯಗಳು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದವು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ತನ್ನ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿಯ ನಿರ್ದಯ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯಿಂದ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಕಡ್ಡಾಯ ವಸೂಲಿಯ ಈ ದಾಳಿಯನ್ನು ಹಳ್ಳಿಗಳು ಎದುರಿಸಲಾರದೆ ಹೋದವು. ಭಾರತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಭೆ ಈಗ ಪಂಚಾಯತ್ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವಿಸುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ವಿಚಾರಣೆಯ ಅಧಿಕಾರ ವಹಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು 1921ರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿದೆ. ಆದರೆ ಈಗಲೂ ಅದನ್ನೇ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ವಿನಯಶೀಲತೆಯಿಂದಲೂ ಜಾರಿಗೆ ತರದೆ ಹೋದರೆ ವಿಫಲವಾದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮ ಸ್ವಯಮಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವಾವಲಂಬಿ ಜೀವನ ನಡೆಸಿದರೆ ಅದುವೇ

ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಪದ್ಧತಿಯ ಅರ್ಥ ಹಾಗೂ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮೂಲವನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಾಮಗಳ ಪ್ರಗತಿಯಿಂದಲೇ ಭಾರತದ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಅರಿತಿದ್ದ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿರವರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಗ್ರಾಮಗಳು ಸುಧಾರಣೆ ಆಗುವುದು ಅಗತ್ಯ ಎಂದು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಂವಿಧಾನದ 4ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜ್ಯನಿರ್ದೇಶಕ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿನ 40ನೇ ವಿಧಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು “ಗ್ರಾಮವೇ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಮೂಲಘಟಕ” ಎಂದಿದ್ದು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಆಳುವ ಕೆಲವು ಜನರಿಂದ ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ ನಡೆಸಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ತಳಹದಿಯಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮದ ಜನತೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಅದು ನಡೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಾಳಿದ್ದ ಗಾಂಧೀಜಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿಗಳನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಮೂಲಕ ಅಧಿಕಾರ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ನೀಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರ ನೀಡಿದಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವೂ ಗಣರಾಜ್ಯವಾಗಿ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ತಮ್ಮ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ ಅದೇ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್‌ದ ಅರ್ಥ. ಅಂದರೆ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಕೂಡ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕು. ಅವರಿಗೂ ಸಹ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಇದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದರು. ಗ್ರಾಮದ ಎಲ್ಲ ಜನರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪಂಚಾಯಿತಿ ರಾಜ್ಯದ ಹೊಣೆ ಎನ್ನುತ್ತಾ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವೂ ಸ್ವಾವಲಂಬಿ ಗ್ರಾಮವಾಗಬೇಕು. ತಾನೇ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಪಡೆದಿರಬೇಕು ಹಾಗೂ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಪಡೆದಿರಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. “ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಗೂ ತನ್ನ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳ ಅರಿವು ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿದ್ದು ಸರಿಸಮನಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ”. ಅಂದರೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪ್ರಕಾರ ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಪುರುಷರಷ್ಟೇ ಅಧಿಕಾರ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಹಿಳೆಯರಿಗೂ ಅವರದೇ ಆದ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿಗಳು ಜನತೆಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಲು, ಗ್ರಾಮಗಳ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ. ಗ್ರಾಮದ ಜನರಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗ ಶಾಂತಿ, ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ತಳಹದಿಯು ಭದ್ರವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಗ್ರಾಮಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಜನತಾ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಆಡಳಿತ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು

ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದ ಗಾಂಧೀಜಿ ರಾಜಕೀಯ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬಹುದು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಪೂರ್ಣ ಗ್ರಾಮ ಗಣರಾಜ್ಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯವೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಗ್ರಾಮಗಳು ತಮ್ಮ ಮುಖ್ಯ ಅಗತ್ಯತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನೆರೆಹೊರೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು ಎನ್ನುತ್ತಾ ಅವಲಂಬನೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದಾಗ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಕರಿಸಬೇಕು. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಜೀವಿಸಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಿಸಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಾಗಿಯೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಆಶಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೇ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಚ್ಛಿದ್ರಕಾರಕ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿರುವ ಜಡತೆ, ಔದಾಸೀನ್ಯ, ಮೌಢ್ಯಗಳು ತೊಲಗಿಸಿ ಅಚರ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಮಾರ್ಪಾಟನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯಿತಿಯು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲದು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯಿತಿ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯದ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾ “ಹಳ್ಳಿಗಳು ನಾಶವಾದರೆ ಭಾರತವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅದೆಂದೂ ಭಾರತ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಭಾರತ ನೀಡಬೇಕಾದ ಸಂದೇಶವೂ ಅದರೊಡನೆ ಅಳಿಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಾವು ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಹಿಂಸೆಯ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿಸುವುದಾದರೆ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾ “ಮುಗ್ಧಗ್ರಾಮೀಣ ಜನರ ಕಣಕಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತುಂಬಿದೆ. ಅವರ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಬಡತನವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾನವರು ಮೂಡಿಬರುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಗಾಂಧೀಜಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಗೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯದ ಬಗ್ಗೆ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯಿತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವರು ಅದೆಷ್ಟು ಅಭಿಮಾನ, ಕಾಳಜಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು “ಪಂಚಾಯಿತಿ ರಾಜ್ಯವು ಸರ್ವೋದಯದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಪಂಚಾಯತ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರ ಏಳಿಗೆಯಾಗಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದು ಅವರ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಲುವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಸಂವಿಧಾನದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯಿತಿಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಭಾರತ ಸಂವಿಧಾನದ 73 ಹಾಗೂ 74ನೇ ತಿದ್ದುಪಡಿಯ ಅನ್ವಯ ಆಡಳಿತ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣವನ್ನು ಜಿಲ್ಲಾ ಪಂಚಾಯತ್, ತಾಲ್ಲೂಕು ಪಂಚಾಯತ್ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತ್‌ಗಳೆಂದು ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂವಿಧಾನದ 73 ಹಾಗೂ 74ನೇ ತಿದ್ದುಪಡಿಗೆ 1992 ರಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಗೆ ದೊರೆತು ಏಪ್ರಿಲ್ 24, 1993 ರಿಂದ ಕಾನೂನಾಗಿ ಈ ಪಂಚಾಯತ್‌ರಾಜ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ರಾಷ್ಟ್ರಾದ್ಯಂತ ಏಕರೂಪಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತದಲ್ಲೂ ಈ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಭಾರತವು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಾರತದ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಲು ಸರ್ಕಾರದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣಗೊಳಿಸಬೇಕಾದುದು ತುಂಬಾ ಅನಿವಾರ್ಯ. ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತವನ್ನು ತಾವೇ

ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಾದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಪ್ರಜಾಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಸರ್ಕಾರದ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರದ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯು ಗ್ರಾಮಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವರ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದಾಗ ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಜೆಯು ಗ್ರಾಮೀಣ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಇಡೀ ದೇಶದ ಜನತೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದಂತಾಗಿ ಆ ಮೂಲಕ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಅದ್ಭುತ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಗಳಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ ಮೂಲಿಮನೆ. ಗಾಂಧಿ ವಿಚಾರಗಳು ಹಾಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಾ ಪದ್ಧತಿ. ಗಾಂಧಿ ಸ್ಮಾರಕ ವಿಧಿ.
- ಮುಜಾಫ್ಫರ್ ಅಸ್ಸಾದಿ. (ಸಂ.) (2009). ಗಾಂಧೀಯ ಹಿಂದ್‌ಸ್ಟರಾಜ್ - ಶತಮಾನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಗಳು. ವಿಸ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ.
- ಶ್ರೀಧರ್ ಎ. ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯಿತಿ. ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ.
- Gandhi M K. (1959). *Panchayat Raj*. Navajeevan Publishing house.
- Gandhi M K. (1959). *Village Swaraj*. Navajeevan Publishing house.
- Gandhi M K. (2021). *Indian of My Dreams*. (First ed.1947). Prabhat Prakashan.